

Kultamaa ja kotimaa

HUJANEN, Taisto. Kultamaa ja kotimaa. Tutkimus Ruotsin ensimmäisen polven suomalaissiirtolaisten SUOMI JA RUOTSI -kuvasta. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A, vol 205. Vammala 1986. 682 sivua.

Kun vertaa tätä Taisto Hujasen väitöskirjaa hänen noin yhdeksän vuotta sitten hyväksytyyn liseniaattitutkielmaansa, havaitsee yhden silmiinpistävän samanlaisuuden ja yhden silmiinpistävän eron. Samanlaisuus koskee aihepiiriä - Hujanen on jaksanut pysytellä yhdeksän vuotta uskollisena samalle tutkimusteemalle: siirtolaisuudelle. Ero taas koskee tarkastelun painopistettä. Kun Hujanen vielä liseniaattitutkielmassaan tarkasteli siirtolaisuutta makroyhteiskunnallisesta perspektiivistä, on tutkimusteeman tarkastelu tässä väitöskirjassa mikrotasoinen. Eli virta on vienyt Hujasen yhteiskunnan makrorakenteiden tarkastelusta mikrotasoiseen arkielämän ja sen merkitysrakenteiden tarkasteluun - kuten se on vienyt monen muunkin. Jälleen yksi esimerkki siitä, että pieni on havaittu kauniiksi - vaikka se sitten saisikin suuren, lähes seitsemänsataasivuosen koon.

Tämä Hujasen tietoisuustutkimuksen alueelle sijoittuva tutkimus rakentuu takavuosisista tuuttuun tapaan teoreettisesta ja empiirisestä osasta. Tosin ensinmainitussa osassa ei kehitellä mitään nimenomaista tietoisuusteoriaa, josta johdettu ja hypoteeseja sitten empiirisesti koeteltaisiin, vaan siinä on kyse pikemminkin empiiristen aineistojen tarkastelua jäsentävien näkökulmien etsimisestä. Tässä tarkoituksessa Hujasen käy läpi tietoisuustutkimuksen kannalta relevanttia teoretisointia ahmavaaralaisesta maailmankuvatutkimuksesta fenomenologisen sosiologian kautta työläistietoisuustutkimuksessa kehittyneeseen teoretisointiin. Tämä läpikäyntijärjestys ilmentää myös Hujasen oman näkökulman ajallista avarutumista ja sen siirtymistä maailmankuva-

tutkimukselle ominaiselta tiedollisen problematiikan alueelta yhä keskisemmin merkitysten problematiikan alueelle. Kyseessä on selvästi myönteinen kehitys.

Vaikka Hujanen ei tutkimuksen teoreettisessa osassa kehittelekään tietoisuusteoriaa sanan varsinaisessa mielessä, anatavat hänen pohdiskelunsa siihen silti oman panoksensa. Tietoisuusteorian kehittymisen kannalta on olennaisen tärkeää siirtyä pois sitä vielä vuosikymmen tai pari sitten hallinneista yksinkertaistavista ajatusmuodoista mallia "yhteiskunnan objektiivinen" rakennetekijä A tuottaa tietoisuutta A". Vaikka rakennetekijöiden huomioiminen on välttämätöntä, on huomattava, että ihminen kohtaa ne aina tämän tai tuon diskurssin merkityksellistämisenä ja tiedostaa ne ja reagoi niihin tältä pohjalta. Huomattava on myös, että ihminen liikkuu elämänsä aikana - jopa elämänsä yhdessä ja samassa vaiheessa - monissa eri diskursseissa ja useilla eri merkityskentillä, josta syystä yhteiskunnan objektiivisten rakenteiden konstituiva vaikutus hänen tietoisuuteensa on moninkertaisesti välittynyt. Tähän vaikuttavat edelleen sellaiset tekijät kuin se, mihin ihminen milloinkin identifioituu jne. Hujasen tutkimuksen teoreettisen osan suurin ansio on pohdiskelujen kehittäminen juuri tähän suuntaan.

Tutkimuksen empiirisen osan ansiona voi pitää jo yksin sitä, että siinä keskeisin haastatteluaineiston laadullinen erittely on kyetty viemään johdonmukaisesti ja hallitusti läpi. Näet vähänkin laajemman laadullisen aineiston laadullinen erittely on huomattavasti vaativampaa kuin vastaavan määrällisen aineiston määrällinen erittely, jota varten on olemassa viljalti erilaisia apuvälineitä. Vaikka Hujasen erittely on hienojakoista ja detaljirikasta, se ei hajoa käsistä yksityiskohtien kaaokseksi. Hujanen pystyy koko ajan luomaan karttaa tai ehkä paremminkin merikorttia, jonka avulla lukija pysyy selvillä vesillä haaksirikoutumatta yksityiskohtien karikkoihin. Kermana kakun päällä - näin merellisistä maisemista leivintupaan siirtyäkseni - on se, että Hujasen pystyy hyvin johdonmukaisen tuntuisesti osoittamaan esim. eri siirtolaistilanteissa rakentuvien SUOMI JA RUOTSI -kuvien eroja.

SUOMI JA RUOTSI -kuvaa on tutkit-

tu panemalla tutkimushenkilöt vertailemaan Suomea ja Ruotsia keskenään eri elämänalueiden suhteen. Kovin yllättävää ei ole, että Ruotsi arvioidaan työhön ja toimeentuloon liittyvien elämänalueiden osalta Suomea paremmaksi, Suomi taas lähinnä kulttuuristen elämänalueiden osalta Ruotsia paremmaksi. Kiintoisimpia tuloksia Hujanen saa tarkastellessaan eri siirtolaissukupolviin kuuluvien SUOMI JA RUOTSI -kuvia. Valtavirran siirtolaiskuvapolveen kuuluvien kuvia leimaa kahdenlaisten arvojen kontrasti: he korostavat sosiaalisen yhteisyyden ja ihmissuhteiden osalta Suomen, palkkatyön ja työvoiman uusintamisen osalta taas Ruotsin paremmuutta. Valtavirran jälkeen muuttaneiden kuva ei sitävastoin ole enää yhtä kontrastiivinen; leimallista tälle joukolle on pikemminkin kuvien erilaisuus. Tulos selittyy siitä, että valtavirran siirtolaisilla on ollut yhtenäisempi kokemustausta kuin myöhemmin muuttaneilla "uuteen" sukupolveen kuuluvilla.

Tutkimuksen suurimmat ogelmat liittyvät teoreettisen ja empiirisen osan yhteenniveltämiseen. Olennaisimmin ne lienevät aiheutuneet siitä, että tutkimuksen empiiriset aineistot on koottu koko ajan kehittyneen teoreettisen ajattelun tiettyssä, ilmeisesti vielä varsin vahvasti maailmankuvatutkimukseen sitoutuneessa vaiheessa. Kun teoreettinen ajattelu on sitten aineistojen muokkauksen vaatiman pitkän ajan kuluessa kehittynyt edelleen, on teoreettisen ja empiirisen osan välille päässyt revähtämään vaikeasti kokoonharsittavissa oleva ratkeama. Tämä tulee näkyviin esim. siinä, että teoreettisessa osassa Hujanen asettaa tutkittavakseen SUOMI JA RUOTSI -kuvan **sosiaalisena merkitysrakenteena**. Sanoille "sosiaalinen", "merkitys" ja "rakenne" antamiensa merkitysten mukaisesti Hujanen tulisi tutkia tuota kuvaa ihmisten ja ihmisryhmien sosiaaliseen orientaatioon, toimintaan ja vuorovaikutukseen liittyvänä, yhteisöille ja ryhmille tyypillisenä todellisuuden tulkintajärjestelmänä kiinnittäen huomiota yhtäältä sen pysyvyyteen ja säännönmukaisuuteen ja toisaalta sen muodostavien merkitysten vakiintuneisiin suhteisiin.

Tosiassissa Hujanen ei tutki tuota kuvaa empiirisesti tällaisena. Hän ei tutki sitä sosiaaliseen vuorovaikutukseen

liittyvänä yhteisö- tai ryhmätasoisena ilmiönä vaan sellaisena kuin se ilmenee tutkimushenkilöiden yksilötietoisuuksissa. Hän ei tutki sitä edes tällä yksilötasolla tulkintajärjestelmänä, joka tuottaisi tietyn kuvan, vaan kuvana, jonka jokin (nyt tutkimatta jäävä) tulkintajärjestelmä on tuottanut. Eikä hän tutki tuon kuvan pysyvyyttä tai säännönmukaisuutta, ei edes niitä vakiintuneita suhteita, jotka sen muodostavien merkitysten välillä vallitsevat. Empiirisen osan tutkimus onkin itse asiassa yhtä pitkälti (maailman)kuvatutkimusta, vaikka teoreettisessa osassa kehittyneemmältä teoreettiselta pohjalta annettujen lupausten lunastaminen olisi edellyttänyt jotakin muuta.

Mainitsemani ratkeama tulee näkyviin myös esim. niissä kohtaloissa, joita Hujanen Neuendorffilta ja Sabelilta omaksuma merkitysmallin käsite joutuu tutkimuksessa kokemaan. Merkitysmallit tarkoittavat yhteisöille, ryhmittymille tai ryhmille ominaisia tulkintatapoja, jotka ovat "todellisuuden subjektiivisen omaksumisen objektiivisia rakenteita" (s. 173) eli siis noihin yhteisöihin jne. kuuluvien henkilöiden yksilötietoisuuksia ja niiden ilmenemismuotoja konstituovia tekijöitä. Empiirisessä osassa Hujanen kytkee tämän käsitteen aluksi siinä rakentamiinsa siirtolaistyyppeihin. Nämä hän rakentaa pääasiassa seuraavan kolmen tutkimushenkilöiden elämänkulkua kuvaavan kuvan objektiivisen kriteerin mukaan: Ruotsiin muuton ajankohta, syntymäaika ja kohortti- iän sijoittuminen tutkimushenkilöiden elämänkulussa. Ongelmana on nyt, ettei näiden kriteerien avulla tapahtuva osoittaminen tuota mitään aitoja yhteisöjä tai ryhmiä vaan vain sosiaalisia kategorioita, joihin kuuluville yhteistä ovat enintään tietyt elämäntilanteet ja niiden tuottamat kokemukset. Merkitysmallista puhuminen tällaisten kategorioiden yhteydessä merkitseekin tuon käsitteen venyttämistä yli sille alunperin annetun merkitysisällön.

Hujanen huomaa, joskin epäselvästi, tästä aiheutuvan ongelman myöhemmin, kun hän kysyy (s. 531), voivatko siirtolaistyyppit muodostaa "myös todellisuudessa vaikuttavien ihmisten sosiaalisen orientaation ja identifikaation perustan" - jolloin merkitysmallin käsite olisi relevantti - vai eivätkö voi. Hujanen ei kuitenkaan tarkastele, identifioituvatko

tutkimushenkilöt hänen rakentamiinsa siirtolaistyyppeihin - mikä itse asiassa olisi mahdotonta, koska siirtolaistyyppit eivät edusta aitoja ryhmiä, joihin voisi identifioitua. Esitetty kysymys on siten jo alun perin ontuva. Erinäisten empiiristen tarkastelujen jälkeen Hujanen päätyy johtopäätökseen, jonka olisi voinut tehdä jo puhtaan loogisesti - nimittäin kieltävään vastaukseen em. kysymykseen. Tämän seurauksena hän irrottaa merkitysmallikäsitteen siirtolaistyypeistä ja kytkee sen nyt tutkimushenkilöiden identifioitumiseen. Näin syntyneelle tyhjälle paikalle siirtolaistyyppikäsitteen yhteyteen hän liu'uttaa uuden käsitteen, nimittäin käsitteen "siirtolaiskokemus". Näin teoreettisessa osassa keskeinen merkitysmallin käsite joutuu tämän käänteen jälkeen empiirisesti periferiseen asemaan ja sen paikan ottaa teoreettisessa osassa näkymätön siirtolaiskokemuksen käsite.

Olen käsitellyt Hujasen tutkimuksessa ilmeneviä teoreettisen ja empiirisen osan yhteenniveltämisongelmia näinkin pitkään, koska ne osuvasti kuvastavat, miten teorian ajautuminen epäsuhtaan empirian kanssa voi antaa tutkimukselle oman, tutkijan tietoisista pyrkimyksistä enemmän tai vähemmän riippumattoman elämänsä. Ongelma olisi epäilemättä ratkennut siten, ettei olisi kehitelty teoreettista ajattelua yli sen, mitä empiirinen aineisto antaa käteen. Mutta tämä ei olisi mikään tie eteenpäin. Kuvaamani tapaiset repeämät lienevät väistämättömiä tutkimuksissa, joiden kuluessa teoreettinen ajattelu on jatkuvassa muutostilassa - joskin tietysti toivoisi, että tutkija pystyisi tiedostamaan ne mahdollisimman pitkälle.

Veikko Pietilä

Kansa taistelee - sormet kertovat

BJÖRKQVIST, Kaj. Violent films, anxiety and aggression: Experimental Studies of the Effect of Violent Films on the Level of Anxiety and Aggressiveness in Children. Commentationes Scientiarum Socialium 30, 1985. 75s.

Björkqvistin tutkimus pyrkii vastaamaan kysymykseen "miten väkivaltaviihde vaikuttaa lapseen". Lapsen ajatteluunko? Vai lapsen toimintaan? Ei, vaan lapsen sormenpäiden ja ihon fysiologiaan. Tehty viiden kokeen sarja osoittaa, että vaikutus on erilainen filmin luonteesta ja tilannetekijöistä riippuen: lapsen katsoessa yksin väkivaltaista ohjelmaa sormenpäissä on enemmän vipinää kuin lapsen katsoessa kyseistä ohjelmaa yhdessä aikuisen kanssa; toverien väkivaltaisiksi nimeämät lapset eivät "ihoile" niin paljon kuin ei-väkivaltaisiksi nimetyt jne.

Tyylikkäästi tehty tutkimus, jonka edessä ei voi kuin ihmetellä, mitä kaikkea tieteellisin menetelmin voi tutkia: työttömyyden vaikutusta työttömien varpaiden verenkiertoon, lakon vaikutusta lakkolaisten ruuansulatukseen... . Vakavasti ottaen tämänkaltaiset tutkimusasetelmat voivat hyvinkin olla kiinnostavia lääketieteen tai kansanterveystieteen näkökulmasta. Yhteiskuntatieteiden näkökulmasta ne kuitenkin tuntuvat kovin kaukaa haetuilta, eikä Björkqvistin tutkimuksen yksityiskohtainen erittely ole tässä paikallaan. Pari yleisempää kommenttia on syytä esittää, koska Björkqvistin tutkimus on tietyllä tavalla hyvin edustava. Kyse on siihen implisiittisesti sisältyvästä oletuksesta, että fysiologisia tapahtumia tutkimalla saadaan tietoa psykologisista (ja jopa sosiaalisista) tapahtumista. Eikä ainoastaan implisiittisestä oletuksesta: Björkqvist käyttää tutkimuksensa otsikossa sanoja "ahdistus" ja "aggressio" eikä puhu verisuonten supistumisesta mitään.

Itse tutkimuksessa fysiologiset reaktiot muunnetaan psykologisiksi turhia konstailematta. Koska suoritettujen fysiologisten mittaukset korreloivat "puolueet-